

Litt fra bokhøsten 2001

I

"Det kommer av romfølelsen"

Laila Stien: *Svømmetak*

Noveller. Tiden norsk forlag 2001, 119 s.

I novella "Solnedgang", i Laila Stiens siste novellesamling, *Svømmetak*, møter vi en venninneflokk – tre husmødre med barn – på kino, på treningssenter eller på pizza- og videokvelder hjemme hos hverandre. De lever et stille og begivenhetsløst liv som sprites opp med James Bond-filmer. En dag kommer venninnene imidlertid til å leie en film av en helt annen karakter, *Broene i Madison County*, med Meryl Streep og Clint Eastwood, og denne filmkvelden utløser en liten krise hos en av kvinnene, Susann. Filmen om den kvinnelige hovedpersonens forspilte liv, uten erotikk og kjærlighet, uten oppmerksomhet fra omverdenen, fører hos Susann til en identifikasjon som blir for smertefull. "Nei, men Susann, følg nå med, vi har betalt førti kroner for filmen, og du skal betale din del," sier venninnene spøkefullt. Jeg-fortelleren, som er en av de tre hovedpersonene, synes Susann overdriver, men fortelleren ender snart selv opp med å mime hendelsene i filmen, når en ung arkeolog dukker opp på gården og spør om hun kan vise ham mulige gamle fortidsminner. Reaksjonene på den plutselig utløste, underliggende erotikken i møtet mellom dem, resulterer i både søvnløshet og sykemelding hos jeg-fortelleren, selv om det av familien bortforklares som "overgangsalderen".

Venninnene lever vanlige liv med mann og barn, men med skjulte lengsler og uforløste drømmer som gjør dem til lett bytte for uventede opplevelser, enten det nå er i form av en film eller et møte med en annen. Det ville imidlertid ikke ligne Laila Stien å la videokvelden føre til et virkelig sammenbrudd eller en stor endring i personenes liv; mot slutten av fortellingen møtes venninnene på treningssenteret igjen, med den korte kommentaren "fit for fight" til hverandre. "Så gikk vi inn", lyder siste setning. Venninnene diskuterer eller psykologiserer ikke, de bare lever sitt vanlige liv og prøver å få det til å gå rundt.

Terapeuter hører ikke hjemme hos Laila Stien, novellen "Adekvat" kan sees som en kritikk av det kliniske språket og all slags forståelse. Den kvinnelige hovedpersonen her, en husmor med barn i et kjærlighetsløst ekteskap, går først ned for full telling når "hjelperne", med sin objektiverende analyse, dukker opp. Det som generelt vektlegges som positivt, er det usentimentalte kvinnesamholdet, der det snakkes lite om dype ting, men der man rett og slett er til stede for hverandre. Novellene utspiller seg i utkantstrøk og mennene er mest opptatt av bil, jakt og sport. "Hos mannfolkene [...] reagerer hjernen på testosteron på en måte som gjør at de blir ekstra flinke til å lukeparkere. Det kommer av romfølelsen. Romfølelsen sitter i testiklene," heter det humoristisk i "Adekvat", i en typisk polarisering av kjønnene som er gjennomgående i alle novellene. Det er imidlertid mer en aksept enn en kritikk av kjønnsrollene, selv om en kan merke en gjennomgående skuffelse i forhold til menn i mange av novellene. I "Svømmetak", tittelnovellen, må f.eks. mor og datter finne seg i stadig å bli forflyttet fra sted til sted på bilturen til Sverige alt etter som mann/far drives mot nye skraphandlere. Badeferien kommer hele tiden i andre rekke. Dette er den eneste av novellene med et barn som hovedperson; man merker hos jenta en vedvarende engstelse for farens luner og en stadig vilje til å gjøre ham tilfreds.

Stiens fortellerstil er enkel. Alle novellene har en kvinnelig jeg-forteller som selv deltar i handlingen, gjerne litt i utkanten, slik at hun kan kommentere og resonnerer rundt det som skjer. Handlingen blir kronologisk fremstilt, i et rolig tempo. Språket er uten metaforer og symboler, setningene er korte uten innviklet syntaks; naturskildringer forekommer knapt. Selve stedene er ganske allmenne; vi befinner oss på bygda, men selv om Stien er en nordnorsk forfatter bosatt i Nord-Norge, senser man knapt en nordnorsk setting i novellene. (Men små antydninger om breddegrad som "Badesesongen er kort her hos oss", forekommer.) Stien er en del av den nye minimalisme- og bygderealisme-tradisjonen. Dog ikke så dirty realist som en Johnny Hallberg, og ikke så asketisk i språkføringen som Kjell Askildsen. Det er de små hendelser Stien kretser rundt, vanlige mennesker i vanlige miljøer. Og hun lykkes i de fleste novellene – i hvert fall i fire ut av fem (med "Vennligst prøv igjen" som unntak) – å gi nettopp det hverdagslige et spesielt overlys. I tillegg til at flere av novellene er både morsomme og underholdende å lese. Det er bare å se fram til neste bok.

II

"O du!"

Yngve Pedersen

Lysning Forelder

Oktober 2002, 46 s.

Yngve Pedersen er debutant. Første dikt lyder slik:

Vide egn, der elvestrøm er under all egn. Som blodfrø. Og sødme.
Og avling. Der ut fra springer, springer den åre i det hele. Og synt
kan man se, det hele i det hele. Og samfunn, du samfunn, kryper
så stille i den jord.

Du jord!

Om dette innvarsler noe nytt – en protest mot nyenkelhet og naivisme, mot politisk diktning, sanselighet eller kroppsmetaforikk – er ikke lett å si. Den unge dikteren stiller seg i en profetisk rolle og taler og reflekterer i høystil, om natur og verden. Om det er tilgjort kryptisk eller om det er virkelig dybde i diktene, kan man flere ganger komme i tvil om. Hvordan skal man f.eks. forstå dette diktet: "Stille, stille. / I sitt sted / ebber sitt sted."

Pedersen har en forkjærlighet for manende gjentakelser: "regn dusker [...] blad, det blad"; "fra kroppens ark – den ark"; "etterhang er som lokk, det lokk" m.fl. – for utrop og utropstegn: "O levning!"; "O frambrudd!"; "O du!" – og for overraskende enderim, i tekster som ellers ikke er metriske: "så tvedelt i den våte drøm, så avkledd i det rungende stønn." Legger man til en alderdommelig syntaks og innslag av arkaiske ord og formuleringer, nærmer man seg hans stil. Fleiper han med oss?

Oppdelingen og utropet "Og hode – du skalle!", kan tyde på en viss humor. Men til gjengjeld er dette den eneste forekomsten.

Yngve Pedersen lar en strofe av Ivar Mortensson Egnund innlede diktsamlingen sin. Det er et originalt valg, men helt i tråd med Pedersens dikteriske prosjekt. Egnund – som var redaktør for målrørsla sitt blad "Fedraheimen", stortingsmann og prest i statskirken, anarkist og mystiker, religionsfilosof og sosiolog – ga i 1889 ut diktsamlingen *Paa ymse Gjerdom. Songane aat Savalguten*, der flere av prosadiktene er parafraaser over bibelske motiver og ellers inneholder allegoriske dikt og visdomssentenser. Egnunds dikt har et stort spenn, fra Zarathustra-stil (*Ur duldo*, 1895), til parafraaser over norrøn diktning (*Runir*, 1908), fra Draumkvede-pastisjer (*Gjallarbrui*, 1926) til folkeepos (*Gullharpa vår*, 1931). Viljen er imidlertid sterkere enn evnen, og ikke mange av diktene kan sies å bevege en moderne leser.

Yngve Pedersen beveger seg også farlig nær en høystil som kan virke tilgjort og smake av etterligning. Hva han vil med dette prosjektet er det ikke godt å si. Men det blir unektelig spennende å se bok nummer to. For uvanlig er det i hvert fall.

III

”Mennesket er hjernens organ.” – Om Tommy Kristoffersen-bøkene

Odd W. Surén: *Dråper i havet*, Aschehoug 1998, 166 s.

Kometenes øyeblikk, Aschehoug 2001, 283 s.

Odd W. Suréns bok av i fjor, *Kometenes øyeblikk*, er en oppfølger av *Dråper i havet* fra tre år tidligere, kanskje starten på en trilogi om den fascinerende anti-helten og lektoren Tommy Kristoffersen fra Oslo, bosatt i Bergen. I det følgende skal begge bøkene omtales.

At Odd W. Surén før romanen *Dråper i havet* har skrevet fire novellesamlinger, kan man merke på språket og stilen hans. Her tygges det aldri drøv, hvert avsnitt er poengtert og nødvendig, hver setning er en formfullendt frase. *Dråper i havet* er med sine 166 små sider og sin enkle handling et nærmest minimalistisk verk, samtidig som dvelingen ved små hverdagstrivialiteter og de utbygde refleksjonene kan peke i retning av Joyce og Proust, som da også nevnes i boka.

Forfatterens navn kunne man lett gjøre en morsomhet ut av, for romanen er noe av det vittigste som har blitt gitt ut i Norge de siste årene, en type svart humor som kan minne om Jim Jarmusch sine filmer, om Ambjørnsens Elling eller Kjell Askildsens Thomas F.

Hovedpersonen er lektoren Tommy Kristoffersen, en smånevrotisk ungar i 40-årene som blir invitert til brorens bryllup, en bror han ikke har sett på mange år. I søsterens bryllup flere år tidligere drakk Tommy seg full og lagde skandale, og oppsatt som han er på at det samme ikke skal skje igjen, gjør det nettopp det. Dette er ikke imidlertid ikke bare en flause, og slett ikke uttrykk for et alkoholproblem, men er egentlig en sær protest. Ekteskap kler CV'en, sier Tommy i et av sine aforistiske utsagn. Og selv gjør han da sitt beste for å tilsmusse CV'en.

Hovedpoenget i *Dråper i havet* er imidlertid ikke festen som ender i sammenbrudd, men alle de pussige refleksjoner hovedpersonen gjør og den måten han innreder livet sitt på. Det er et ensomt portrett som risses opp, og man både får sympati for og blir sjarmert av denne "pubertetsskildringen" av en lektor et sted i nærheten av Bergen.

Faren for å dumme meg ut har formet hele tilværelsen min, jeg er fullstendig klar over det og over hvor dumt det er. Jeg kunne ikke ta sertifikat fordi det var pinlig at jeg ikke allerede hadde det. Jeg skaffet meg ikke briller fordi optikeren ville komme til å undre seg over at jeg ikke hadde oppsøkt ham før, og fordi jeg var så nærsynt at de brillene jeg trengte straks etter anskaffelsen ville gjøre samme spørsmål til et offentlig anliggende. Hvorfor har du ventet så lenge?

Ikke bare i forhold til sosiale relasjoner, men også i forhold til sin egen kropp føler han seg fremmed: Når han urinerer føler han seg som et vedheng til nyrene. Og når han skal ut på reisen til bryllupet, tenker han: "Tarmene var urolige, de visste jeg skulle reise, andre organer hadde sladret. Kroppen er mange, jeg er bare én og det er dem mot meg." Ut ifra dette former han sin livsfilosofi: Mennesket er hodets organ.

Man må hele tiden være på vakt, ingen og intet vil en noe godt. Og lektoren ser virkelig ut til å være omgitt av monstre – på lærerværelset og i familien. Det er hans kontaktlinser vi ser med, så en tar seg i å heie med lektoren i hans quijotske kamp mot verden.

Om lektor Kristoffersens skolehverdag og lærergjerning får vi ikke høre så mye. Og tilbaketrekking er da også hans faste strategi.

Jeg holdt meg hjemme så å si uansett anledning og gikk ikke ut. Kollegenes og elevens snakk om å gå ut gikk meg på nervene, for

de mente jo slett ikke å gå ut, tvert imot mente de å gå *inn*, og det på steder hvor de ikke behøvde å være.

Jeg syns dette forteller noe viktig. Om simulert liv. Når ute blir inne.

I sin steile protestholdning er lektoren ikke lite av en moralist, og hans forskrudde ideer kan sees som en søken etter et redelig liv. Isolasjonen er villet, men samtidig blir de nødvendige møtene med andre ekstra traumatiske, da fienden ikke må få noe innblikk i ham. Sitter han til bords med flere, spiser han så diskret at han glemmer å kjenne hvordan maten smaker. Og saus unngår han for ikke å etterlate en sausetetallerken. Målet er å gå gjennom verden uten å etterlate spor. Et paradoks, i og med at lektoren samtidig dyrker og tviholder på sin individualitet.

Til tider kan Tommy Kristoffersen minne om en slapstick-utgave av Hamsuns Sult-jeg. Men ikke bare slapstick, lektoren er også en poet, idet han skriver dikt og romaner. Og i sin sansning av verden og sine refleksjoner over ting og forhold har han en poetisk tilnæringsmåte. Han merker en skjelving i edderkoppspinnnet i taket, og formulerer en setning som "Rommet har et vær"; han omformulerer tyngdeloven til: "Gravitasjon er universets sans", han dyrker en forbindelse mellom saltholdigheten i urhavet og tårevæsken, han drøfter hensikten med "påførende" fra offerets synsvinkel: Hvilken forskjell gjør de, halverer de døden? – m.m.

Lektoren har sans for store katastrofer og elsker Big Bang, men lever selv i små bagateller, der han gjemmer pengesedler i sokkene av frykt for å bli slått ned eller simulerer dårlig rygg for unngå ethvert spørsmål om dans.

Surén kan kunsten å få lite ut av mye. Hverdagens små hendelser er både rammeverket og selve det det dreier seg om i denne romanen.

Det gjør at boka roper på en oppfølger. Å lage et personportrett som trer så skarpt og levende fram er en liten prestasjon. Tommy Kristoffersen går ut av boksidene og rett inn på bussen blant oss, på læreværelset, legekantoret eller festen.

*

Kometenes øyeblikk dreier seg også, som *Dråper i havet*, om en fest. Ikke et bryllup denne gangen, men en russerep; det er 25 år siden Tommy Kristoffersen gikk ut av gymnaset i Oslo, og i åpningskapitlet sitter han på Flesland flyplass og venter på et Braathensfly til Oslo. Det tar imidlertid 142 sider før flyet går, og i denne ventetiden får vi alle slags Kristoffersen-betraktninger om alt mellom himmel og jord, fra det lille til det store. Bl.a. om hvordan folk som sier de er åpne og liketil, slett ikke er det, "åpenhet er en god forkledning", skriver han i en av sine aforismer. Og han fremstiller de "naturlige" eller "åpne" i et latterlig lys: "Eg e ein åpen mann, sa [...] fysikklæreren Aksel Håtufte [...] og dunket seg i [...] brystet med den butte pekefingeren sin. [...] Bopp, bopp, bopp, sa det [...]". Men, resonnerer Kristoffersen, disse "naturlige" menneskene vil jo aldri komme på å si det som falt dem inn usensurert!

Det sosiale spillet, der ingen sier det de mener (– i hvert fall kan man ikke være sikker på det), er Suréns anliggende og store forse. Tommy Kristoffersen er en ekstrem variant av de fleste av oss, en som bruker all energi på å virke likegyldig og avslappet, som alltid har en fornemmelse av skyld, som angreir det meste og aldri blir ferdig med ting, som lyver selv i anonyme spørreundersøkelser av frykt for å bli "avslørt". Suréns helt ser imidlertid selv paradokset i dette, Tommy Kristoffersens selvinnsikt er like stor som hans hemninger. "Skal tilværelsens poeng være å unngå å bli til latter", tenker han – og blir skremt av ideen. Men like fullt er han alltid underlagt det han tror er de

andres blikk. Dermed blir enhver bevegelse i det sosiale rom en påkjenning. Alt må planlegges i detalj. Alle situasjoner der han kan risikere å gjøre en feil, må unngås.

Kometenes øyeblikk er delt i to deler, kalt "Avreise" og "Festen". Og det er del én som er klart best. Tommy Kristoffersen har forlatt lærerjobben og fått jobb på kulturkontoret i kommunen, noe som gir Surén sjansen til å beskrive og sammenligne to forskjellige arbeidsplasser og arbeidskulturer. Her ligger det til rette for mye komikk, men også for alvorligere betraktninger, f.eks. i forbindelse med kulturkontorets innsamling av gamle navn og uttalen av dem. Tommy Kristoffersen har lansert prosjektet, og med hans særegne innsikt i sosiale mekanismer og observasjoner over hva som bringer skam, tematiseres bl.a. den nedvurdering av det egne og lokale som kommer til uttrykk i syn på navnebruk og dialekt. "Det jeg nevner uten skam er ikke mitt", som Kristoffersen sier i en aforisme. I intervjuet av en gammel dame får han til fulle erfare dette:

Hun forsøkte å si stedsnavnene pent. Hun hadde en mikrofon foran munnen og syntes visst ikke det gikk an å bruke dialekten, det som kanskje var hovedpoenget med hele prosjektet, vi ville finne ut hvordan navnene ble uttalt, de egentlige navnene, med andre ord. Men det var slett ikke skikkelige *navn*, hadde hun derimot presisert. Bare sånt de fant på å kalle haugene og myrene i gamle dager, da hun var liten og ikke visste bedre [...] Jonsokhøyen. Skjeddikhøyen. Varemyræ. Sprakjena. Lille-london. Vi kunne ikke skrive ned sånt, og absolutt ikke si at hun hadde nevnt disse stedene. Navnene måtte for all del ikke brukes. Og i hvert fall ikke på den måten hun uttalte dem. Et navn som Sprakjena, forklarte hun, betydde jo einerbuskene, ikke noe annet. Einerhaugen var et bedre navn, men det hadde ingen brukt. [...] Hun gjentok gang på

gang at det slett ikke var navn. Hun visste bare ikke hva stedene egentlig het, sa hun.

Her er det plutselig Kristoffersen som blir terapeuten, som ser det meningsløse i skamfølelsen. Han tilhører helt klart den intelligente typen av antihelter, i tradisjonen fra 1890-tallets hjernehelter – Gabriel Gram hos Garborg, jeget i Hamsuns *Sult* m.fl. – og ikke den lettere evneveike varianten, som Mattis hos Vesaas, Jon hos Roy Jacobsen (*Det nye vannet*), Elling hos Ingvar Ambjørnsen o.a. Tommy Kristoffersens stadige kverning rundt problemene fremstilles da heller ikke som helt formålsløse eller bare som spilt energi; Kristoffersen greier nemlig å få gitt ut en aforismesamling, der han har samlet sine innsikter, paradokser og kynismer. Boka har kommet på et stort forlag, og i det ligger det en slags oppreisning. I egne øyne er han imidlertid en evig mislykket figur, besatt av sære tanker og seksualfantasier og med en ubendig trang til – riktignok ofte humoristisk – å monster-gjøre sine kolleger og medmennesker. "Hvilken uhyrlighet det ville ha vært om jeg sa det jeg tenkte!"

Den kommende russerep'en forestiller han seg vil bli selve konfrontasjonen med sin outsider-status. Den obligatoriske presentasjonsrunden, der man må fortelle fra sitt liv, både privat og yrkesmessig, gjennom de siste 25 år, fortoner seg for ham som et skriftemål. Og han har alt for mye å bekjenne.

Selve festens dramaturgi har Surén godt grep om – fra den nevnte presentasjonsrundens nervøse komikk, med innslag av en stor ømhet for de mest forsofne i gymnaskullet – og til hektiske "fyllevennskap": Det må ikke bli 25 år til neste gang de møtes, toppen 5 år, nei, de må møtes hvert år osv. Her kan noen og enhver kjenne seg igjen i tomme løfter. Og så, selvfølgelig: gjensyn med ungdomsforelskelser. Thomas Kristoffersen har også har en gammel flamme: Liv Randi Gjedrem. Hun blir fremstilt

som heller humørløs og selvhøytidelig i presentasjonsrunden, med sine jobber i BUP og PP, interesser for MBD, ADHD og Asbergers. Men hun har likevel en magisk glans for den ellers så kritiske Kristoffersen:

Jeg og Liv Randi Gjedrem er de eneste som danser. Og det er jeg og henne. Liv Randi. Med det plutselige håret, den fantastiske spruten av plutselig, gnistrende lyst hår utover de svarte klærne. [...] Vi danser stillestående, tenkte jeg. Jorden dreier rundt oss, vi er det eneste stillestående i universet.

Men selvfølgelig varer det ikke, magien tar slutt, og det hele ender med at Tommy Kristoffersen sniker seg ut av festen uten å ta farvel og begir seg til fots den halve mila inn til Oslo. "En isklump på reise gjennom verden." "Og hva var vel de andre for meg?", tenker han. "Kometer. Et øyeblikk opplyst av meg, av mitt lånte lys."

På tross av mange gode partier når ikke *Kometenes øyeblikk* opp mot *Dråper i havet*. Det går litt på tomgang her og der, blant annet blir festen tværet vel mye ut. Refleksjonene rundt møtet med optikeren blir nærmest reprise, og den manipulerende og griske søsteren har vi møtt før. En del av refleksjonene og situasjonene blir også for like det vi fant i *Dråper i havet*. Boka er over hundre sider lengre enn forgjengeren, noe den kanskje ikke burde ha vært. Likevel er typen så bra og Suréns blikk for vår rare verden så uovertruffen at det bare må komme en bok til!

Henning Howlid Wærp